

Een neoliberale uitstap uit de kernenergie?

Luc Barbé, *Kernenergie in de Wetstraat. Dissectie van de deals.*
www.lucbarbe.be

De uitstap uit de kernenergie is een symbooldossier waarmee de groenen de laatste jaren in een aantal Europese landen hebben gescoord. Zo ook in België. Luc Barbé heeft zijn ervaringsverhaal uit de Wetstraat nog eens op papier gezet samen met een aantal argumenten waarom die beslissing zo belangrijk was. Men zou zelfs kunnen spreken over een cultuuromslag in de besluitvorming rond kernenergie. Er is meer openheid van zaken gekomen. Er zijn in 2003 onder Europese druk nieuwe vormen van regulering van de gas- en elektriciteitsmarkt met instellingen als de CREG (Commissie voor de Regulering van de Elektriciteit en het Gas) en de VREG (Vlaamse Reguleringsinstantie voor de Elektriciteits- en Gasmarkt) gekomen. De liberalisering van de energiemarkt heeft inmiddels zijn effect gehad. Maar hoe moeten we tegen het dossier van de uitstap uit de kernenergie aankijken? Zullen er nog lijken uit de kast rollen? Of zijn we nu hard op weg naar een betere wereld waarin duurzame groei en een schoon milieu hoge voorrang krijgen? Het zijn vragen die allemaal door Barbé in zijn boek *Kernenergie in de Wetstraat* worden aangeraakt.

Luc Barbé was indertijd als kabinetschef van staatssecretaris Olivier Deleuze (Ecolo) dagelijks betrokken bij het energiebeleid. Zijn boek gaat dan ook hoofdzakelijk over de weerstanden en hinderpalen die Deleuze moest over-

winnen om het functioneren van de elektriciteitssector wat transparanter te maken. Hierdoor is zijn verhaal nogal sterk getekend door praktijkervaringen. Het boek begint met een aantal gevalstudies over de export van nucleair materiaal naar Pakistan, over het verwerken van een speciaal soort kernbrandstof (MOX) bij Belgonucléaire in Dessel en de perikelen rond de financiering en de opruiming van nucleair afval waarmee de paarsgroene regering worstelde. Vooral de afbouw van het elektriciteitsmonopolie van Electrabel geeft een mooi inkijkje hoe het er tot voor kort aan toeging in het Belgische energiebeleid. De energiesector was toen praktisch geheel in handen van de privésector. Via de techniek van de conventies die de sector met de politiek afsloot konden de privébelangen enorme winsten plukken zonder door regering of parlement op de vingers te worden gekeken.

Barbé borduurt in zijn boek verder op dit thema. Vooral de door Barbé bepleite uitstap uit kernenergie krijgt hier de meeste aandacht. Dat gebeurt in eerste instantie door argumenten aan te dragen tegen kernenergie. Kernenergie zou omwille van diverse redenen niet meer de toekomst hebben. Kernenergie is immers gevaarlijk en over enkele decennia zal het uranium ervoor niet meer beschikbaar zijn. Barbé wijst tevens op een aantal alternatieven voor kernenergie. Die laatste liggen in de sfeer van een *koolstofarme samenleving*. Volgens Barbé zijn er alleen maar winnaars bij een snelle uitstap uit de kernenergie en halen we zonder haperen ook nog de *Kyotonorm*. Alleen zijn er nog hardnekkige weerstanden bij het grote bedrijfsleven verenigd in

het VBO en bij de liberalen te bespeuren. Voorts wijst Barbé op het bestaan van een soort nucleaire maffia die tot voor kort het monopolie van Electrabel met de mantel der liefde bedekte. In de eerste plaats is er de financiële sector die door het beursgenoteerde aandeel van Electrabel vette dividenden in de schoot geworpen kreeg. De grote ondernemingen die het VBO als spreekbuis hebben, konden forse kortingen op hun energiefactuur bedingen ten koste van de kleine ondernemingen en de gewone consumenten. De politici steunden deze oplichting. Vooral de vele burgemeesters, die veelal ook nog eens parlementslid zijn, beheerden de participaties van hun gemeenten in het aandelenkapitaal van Electrabel. Ze waren zeer gesteld op de dividenden die Electrabel uitkeerde om het gemeentebudget af te ronden. De vakbonden lieten zich eveneens niet horen, want Electrabel was een grote werkgever die, aldus Barbé, op de koop toe nog schandalig hoge lonen uitbetaalde.

Barbé neemt in dit verhaal over de grote samenzwering van de kernenergielobby geen blad voor de mond. Zijn jaren als “kabinetsrat” hebben hem blijkbaar diep geraakt. Barbé wil daarom vooral een ervaringsverhaal brengen. Dat rechtvaardigt blijkbaar een opgewonden toon en een losse structuur. Barbé heeft zich ook niet de moeite getroost om de diverse etappes in het kernenergiebeleid vanaf het prille begin eens goed uit te spitten. Anderen moeten dat volgens hem doen. Voorts hanteert Barbé enige rudimenten van het politologisch onderzoek om de besluitvorming tussen regering en elektriciteitssector te analyseren, maar hij verzuimt om de typisch Belgische economische machtsconfiguratie hierbij te betrekken. In plaats daarvan verwijst hij slechts zeer terloops naar de arrogantie

van de oude bestuurders van de vroegere *Société Générale de Belgique* die in Electrabel de plak zwaaiden.

De opkomst en de triomf van de kernenergie zijn inderdaad het gevolg geweest van hetgeen Barbé de “stilzwijgende pacten” noemt. Deze prille vorm van *Publiek-Private-Samenwerking* (PPS) op zijn Belgisch heeft, anders dan in Frankrijk, in de jaren zestig geleid tot een versterking van de private belangen in de energiesector. Er lag immers een bloeiende markt braak. De toen arriverende multinationals hadden op dat moment dringend veel en goedkope elektrische energie nodig om hun productie op te starten. En die elektriciteit zou voortaan uit kerncentrales komen. Dat verklaart waarom de Belgische nijverheid zo energie-intensief is en waarom die nieuwe multinationale bedrijven niet hoefden te investeren in eigen elektriciteitscentrales. Anders hadden ze wel uitgekeken om voor energie-intensieve productieprocessen te kiezen. Dat er toen over het kernafval niet werd gepraat, had ook te maken met de haast waarmee de holdings de steenkolenmijn en hun elektrische centrales wilden sluiten. Kortom, de zwakke Belgische staat had zich via de onderhandse besluitvorming in de jaren zestig met een nucleair deficit laten opzadelen zonder dat daaraan een debat in het parlement was besteed.

Uiteindelijk was het de consument en/of de belastingbetaler die moest betalen voor de bouw van de kerncentrales en die nu weer zal moeten dokken voor het opruimen van het afval en de ontmanteling van de zeven kerncentrales in Tihange en Doel als die, zoals de bedoeling is, ooit worden stilgelegd. Want is er wel voldoende geld in kas om over enkele jaren die opruimingskosten te dragen? Het gevaar bestaat immers

dat de verliezen weer zullen worden geprivatiseerd, terwijl de winsten reeds lang in de zakken van de aandeelhouders van Electrabel zijn verdwenen. Of de Belgische regering later in Parijs eventueel uitstaande vorderingen nog zal kunnen innen, is onwaarschijnlijk. Want inmiddels is Electrabel door het Franse Suez opgeslorpt.

Of de Belgische uitstap uit de kernenergie definitief is, moeten we afwachten. Ieder besluit, ook dat over de uitstap, is immers herroepbaar. Zo werkt dat in een democratie. In een aantal Europese landen heeft men inmiddels ook al besloten tot een uitstap. Maar in China zijn weer hele parken van kerncentrales in aanbouw. Niet iedereen gelooft immers in het groene optimisme van Barbé dat meer spaarlampen, isolatie en energiezuinige productieprocessen de vraag naar elektriciteit zullen verminderen of dat meer windmolens voor de kust en warmtekrachtkoppeling het alternatief zijn. Is dat niet het alternatief voor de rijke landen die zich deze gadgets kunnen permitteren? Investeren in duurzame energiebronnen of in kleinschalige en milieuvriendelijke elektrische centrales ligt niet meteen voor de hand in een willekeurig ontwikkelingsland. Barbé mag wel hoog opgeven van de nieuwe trend als zouden vooral kleine elektriciteitscentrales in de mode zijn, het betekent nog niet automatisch dat daarmee ook de grote kerncentrales met hun netwerken van hoogspanningsleidingen naar de schroothoop zullen verdwijnen. Toch blijft Barbé een eco-optimist die gelooft dat de mensen binnenkort met eenvoudig gemak hun warmtekrachtcentrale in de eigen bijkeuken kunnen installeren zonder een cent pijn te lijden. *Small is beautiful*. Dat wel. De utopie van de jaren zeventig is weer terug. Als we er ook nog subsidies bij

krijgen, dan zal het geluk niet meer op kunnen. Maar wat zal de totale operatie de gemeenschap niet kosten?

Barbé mag dan wel de liberalen voortdurend te kijk zetten als bondgenoten van de grote energieverblindende bedrijven en de kernenergieobby, maar in feite verwijt hij hen enkel dat ze niet liberaal genoeg zijn, omdat ze het elektriciteitsmonopolie van Electrabel niet durven aanpakken. Barbé's alternatief voor Electrabel is de concurrentie van meerdere producenten van gelijke grootte in de energiesector. Het voordeel is dat de consument dan een lagere prijs zal betalen. Gemeenten horen daarom uit de energiesector te stappen, want anders krijgen we belangenvermenging, omdat de gemeenten als aandeelhouders graag hoge dividenden incasseren om hun inkomsten te verhogen. Retorisch voegt Barbé er aan toe dat de gemeenten toch ook niet stookolie verhandelen. Helaas vergeet hij dat elektriciteit, water en gas tot voor kort in alle beschaafde landen, totdat de neoliberale razernij toesloeg, *publieke* diensten waren die, hoewel ze naar ieders tevredenheid functioneerden, als "nadeel" hadden dat ze toen geen *winsten* voor de beursbeleggers genereerden.

Volgens Barbé zijn de groenen geen rabiate tegenstanders van het bedrijfsleven (dus het kapitalisme). Want de groene dromen kunnen slechts worden gerealiseerd "door tal van projecten in vele kleine en grote bedrijven. Een duurzame samenleving heeft nood aan bedrijven die welvaart creëren, duurzame welvaart." Dat is vriendelijk voor de ondernemers groot en klein. Maar om die duurzame welvaart te realiseren moet de overheid wel aan *technology assessment* doen. Wat niet duurzaam en niet milieuvriendelijk is moet dan

meteen worden afgewezen. Op zich is dat een nobel initiatief, want de grote en kleine ondernemers zijn uiteraard niet zelf geneigd om zonder helpende hand hun directe belangen in een breder perspectief op de lange termijn te plaatsen. Een pro-actief beleid is immers hier geen overbodige luxe. In het kapitalisme is het winstmotief de leidraad bij elke investeringsbeslissing. Barbé ziet dat ook. En hij stelt daarom enkele concrete oplossingen voor. Zo moet de overheid eigenaar van de netwerken worden, niet om de sector te dirigeren, maar enkel om de aanbieders van energie op de vrije markt te kunnen laten concurreren. De geliberaliseerde markt doet daarna de rest. De overheid treedt echter regulerend op om die “goede marktwerking” te garanderen. Een mededingingsautoriteit zal toezien of de bedrijven alsnog de markt niet onder elkaar verdelen. De aandeelhouders zullen maximale transparantie van de bedrijven vergen. Een mooie rol wordt ook weggelegd voor de pers die alles in de openbaarheid zal brengen wat niet pluis is, terwijl de *civil society* met haar mondige burgers een eventuele terugkeer naar de kernenergie zal blokkeren. Organisaties als Test-Aankoop zullen controleren of de wasmachine wel aan alle duurzame normen voldoet. Waarna het goede leven als gevolg van goed bestuur en *corporate governance* op aarde zal nederdalen.

Barbé moet echter in zijn enthousiasme soms wat gas terugnemen. Het megaschandaal van Enron in de Verenigde Staten heeft immers een smet op het neoliberale blazoën van het zelf-regulerende kapitalisme geworpen. Dat belet Barbé evenwel niet om Karel Van Miert (tegenwoordig bestuurder van o.a. Philips, Agfa-Gevaert, Vivendi, etc.) te bewonderen voor “de kracht en de durf” waarmee deze sociaal-demo-

craat de kartels heeft aangepakt. Barbé heeft daarnaast nog de behoefte om de “andersglobalisten” een veeg uit de pan te geven. Zij zijn, omdat zij nog nooit naar de Raad voor de Mededinging zijn gestapt, immers vergeten om de bestaande instrumenten te gebruiken ten einde aldus “de ontsporingen van deze mondialisering aan te pakken”. Inderdaad hebben ze daar een zeer goede reden voor, want die Raad voor de Mededinging stelt niets voor. Niemand zal er dus aan denken om zich tot dat tandenloze spook te wenden. Barbé wijst evenwel hoopvol naar de Nederlandse NMa die over een staf van zeker 300 personeelsleden beschikt. Helaas zegt Barbé er niet bij dat die NMa tot voor kort eveneens een schone slaapster was. Totdat een paar jaren geleden een klokkenluider het schandaal van de “bouwfraude” (grote bouwfirma’s hadden de gewoonte om de openbare inschrijvingen onder elkaar te verdelen en de prijzen fors op te drijven.) uitbracht. Wat iedereen al dacht was waar. De NMa had met haar meer dan 300 ambtenaren al die tijd zitten slapen. Zijn mededingingsautoriteiten niet als papieren tijgers die bij voorkeur de prijsafspraken tussen haarkappers bestrijden? De vette hazen laten ze het liefste lopen. Barbé zelf stelt nochtans dat een krachtig mededingingsbeleid de Belgische economie een fors voordeel van “een paar honderd miljoen per jaar” kan opleveren. Het rekenwerk achter de schatting ontbreekt helaas.

Veel beleid wordt nu door “Europa” bepaald. Dat merkt men op alle fronten en dat dwingt de nationale regeringen tot hervormingen die anders nooit uit eigen wil tot stand zouden zijn gekomen. Sinds de invoering van de eenheidsmarkt en de euro zijn er wat dat betreft heel wat dwingende regels van kracht geworden. Met name door

de liberalisering van de markten zijn nieuwe verhoudingen ontstaan, die zwaar ingrijpen in de autonomie van de nationale staten. Veel nieuw beleid in de lidstaten van de EU is eigenlijk Europees beleid. Dat merkt men op alle fronten. Praten over energiepolitiek heeft dan ook geen zin meer als men het Europese niveau er niet bij betreft. Toen Agalev en Ecolo in 1999 tot de regering toetraden was die nieuwe situatie al ontstaan. Van de groene partijen werden ineens geen heldendaden verwacht. Ze waren welkom om de ecologische last op hun schouders te nemen. Vandaar dat de groenen door de liberalen en socialisten bij de formatie in 1999 werden vastgepind op de milieudossiers. Ook de kernenergie mocht hun jachtterrein worden nu de uitstap uit de kerncentrales op termijn een werkelijke optie was. De kerncentrales zouden immers spoedig aan het einde van hun levenscyclus komen. Daarom moest men de bevolking sensibiliseren voor de te verwachten hoge kosten van de opruimoperatie. De uitstap uit de kernenergie is immers erg duur, want er moeten radioactieve installaties worden afgebroken.

Zowel de strategie als de institutionele kaders voor het toekomstige energiebeleid waren inmiddels door "Europa" vastgelegd. De investeringen mochten voortaan niet meer uitsluitend in functie van de nationale huishoudingen gebeuren, maar in functie van een Europese economie die de concurrentieslag met de Verenigde Staten en Japan moest aangaan. Ook België moest opengebroken worden voor de internationale concurrentie, waardoor zich dan grote Europese spelers op de geliberaliseerde binnenmarkt zouden kunnen bewegen. Suez had toen al de roeping op zich genomen om een grote internationale speler op de Euro-

pese energiemarkt te worden. Suez was immers al de grootste aandeelhouder van Electrabel. Met de overname van Electrabel kon Suez dan voldoende *cash flow* voor zijn krijgskas verkrijgen om op het overnamepad te gaan als de regering in Parijs de aandelen van elektriciteitsproducent EDF naar de beurs zou brengen.

Inmiddels zijn we al zo ver. Suez heeft Electrabel moeiteloos opgeslorpt. EDF is door de Franse regering in de aanbidding gedaan. En de centen vloeien via Electrabel en de Belgische energiemarkt bij Suez binnen. De hele operatie werd eind vorig jaar afgerond zonder dat daar al te veel verzet tegen was gerezen. Het debatje over de Franse machtsgreep eindigde immers al snel in mineur. Met enkel de flaminganten die nog maar eens graag wezen naar het stopcontact en de gaskraan waar de Franse holding met haar vingers aanzat, maar voor de rest ook niet wisten wat ze met deze feiten moesten aanvagen. Het maakte allemaal bitter weinig indruk op de goegemeente. Een debat over de toekomst van Electrabel was ook niet zo zinvol. De meeste politieke partijen, ook de liberalen, waren niet blij met deze overname door Suez. Doch ze konden er niets tegen doen. Het kapitaal is immers vrij te gaan en staan waar het wil. Jammer echter dat Barbé in zijn boek de opsorping van Electrabel door Suez heeft gemist. We hadden graag zijn commentaar gelezen.

Met *Kernenergie in de Wetstraat* heeft Barbé zich uiteindelijk geprofileerd als een grote voorstander van een vrije en transparante energiemarkt. Alleen de vrije markt met een groot aantal aanbieders van elektriciteit kan ons nog redden. In zijn reacties op de tegenstanders van dit neoliberal markt-

model gaat Barbé soms woest te keer. Ook laat hij wát graag blijken dat hij niets moet hebben van lieden die de technologische revolutie automatisch met de vooruitgang identificeren. Daarom alleen al vaart hij nogal driftig uit tegen de PS. Die partij zou volgens Barbé gebukt gaan onder “wetenschappelijk vooruitgangsoptimisme”. Daarbij zou de PS de weldaden van een geliberaliseerde energiemarkt in Brussel en Wallonië (voorlopig nog) hebben tegengehouden, waardoor Walen en Brusselaars nog altijd te veel voor hun energie betalen.

Barbé is dus een enthousiaste voorstander van een geliberaliseerde energiesector. Echter op voorwaarde dat die sector strikt volgens de regels van de vrije mededinging opereert en dat er geen elektriciteit uit kernenergie wordt verkocht. In navolging van de neoliberalen gelooft Barbé dat transparante markten ook meer economische doelmatigheid en (dus ook?) duurzame groei kunnen genereren. Voorwaarde is wél dat de belangengroepen op afstand worden gehouden en dat de monopolies worden ontmanteld. In dat opzicht is Barbé één van de vele groenen in Europa die zich de laatste jaren tot de deugden van de markt heeft bekend. Dat is een tendens die ooit werd ingezet met de roep om (groene) fiscaliteit, subsidies en *incentives* om het gedrag van de consumenten bij te sturen. De techneuken onder de groenen pakten toen concreet uit met de ecotaks, met *technology assessments* en ook met rekenmodellen die ons de bekende ecologische rugzakjes of dito voetafdrukken opleverden. Het moraliserende vingertje over het anders gaan leven was immers ten enenmale ongeschikt om er een samenhangend ecologisch beleid mee tot een goed einde te brengen. Barbé heeft met zijn boek daar nog

eens de concurrentie van de vrije markt als beleidsinstrument aan toegevoegd. Heeft hij ons hiermee ook een neoliberale paling in het groen geserveerd?

André Mommen is hoofdredacteur van het Vlaams Marxistisch Tijdschrift.

Ethisch winkelen

Clark, Duncan, 2004. *The rough guide to ethical shopping. The issues, the products, the companies.* London, Rough Guides Ltd, 374 p.

De *Rough guides* zijn vooral gekend van de reisgidsen, die al lang niet meer alleen door rugzaktoeristen worden gebruikt. De aandacht voor ecologische thema's in de gidsen vertaalt zich nu ook in aparte publicaties hierover. De *Rough guide to ethical shopping* is een gids voor duurzaam consumeren.

Clark Duncan stelt dat “ethisch winkelen, en ethisch consumeren in het algemeen, gaat over verantwoordelijkheid nemen voor onze dagelijkse impact op de wereld. Het betekent niet jezelf misleiden dat winkelen alle problemen van de wereld kan oplossen, noch dat de kassa het nieuwe stemlokaal is. En het is ook niet een voorgeschreven lijst volgen van malafide bedrijven en landen die moeten worden geboycot. Het betekent tijd nemen om een beetje te leren over hoe onze levensstijl mensen, de planeet en dieren raakt, en je eigen keuzes maken over wat een ethische of een onethische aankoop is.” (p. vii.)

Duncan schetst in het eerste deel een (licht) theoretische inleiding. Hij onderscheidt vijf benaderingen van ethische consumptie. Kiezen voor fair trade is kiezen voor producten met een